

İSTANBUL'UN KUŞATILMA VE FETHİNE İLİŞKİN BAZI RESİMLERE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Ahmet Bayındır

1950 yılında Keban'da doğdu. Öğretmen okulundan sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş bölümünü bitirdi. Ayrıca İstanbul Üniversitesi'nde hukuk eğitimi gördü. Anadolu Üniversitesi'nde de lisans tamamlama programına katıldı. Görsel Sanatlar alanında hem uygulamalı, hem de kuramsal çalışmalar yapmaktadır. Eyüp'te ikâmet etmektedir. Evli olup iki çocuğu vardır.

GİRİŞ

Tarihi, kültürü ve sanatıyla VII. EYÜPSULTAN Sempozyumu kapsamında düzenlenen "Fatih'e, Fetihe Dair Resimler, Objeler" sergisinde yer alan özgün ve önemli gördüğümüz bazı eserlerin eleştirel bakışla tanıtım ve yorumuna ilişkin bir 'Sanat Yapıtı Okumaları' metni hazırladık. Yorumun, sanat eserini yeniden anlama, algılama ve yarınlara taşımada işlevi olduğu bilinciyle, deneyim ve gözlemlerimizi sizlerle paylaşmak istedik. Özel yorum ve eleştirel yaklaşımın 'Sanat Yapıtıyla izleyen arasında' sadece yeni bir duruş ve görsel tat önerdiği unutulmamalıdır.

A) İSTANBUL'UN FETHİ İÇİN EDİRDE'DEN HAREKET (Res: 1)

RESSAM ŞEHİT HASAN RIZA

(Üsküdar, 1858- Edirne, 26. Mart. 1913)

Şehit Hasan Rıza sanat dünyamızın Milli kimlikliliği önde gelen üyelerindedir. Sanatı ve yaşamı içiçedir. Türk çocuğunun onur ve kimlikte örnek alacağı, özgün ve milli sanat tutumunu da ilke sayacağı, nadir bulunur bir vatan evladıdır. Deniz Harbokulundan sonra, askerlikten ayrılmış, İtalya'ya gidip, Roma, Floransa ve Napoli'de yıllarca sanat eğitimi görmüştür. Ayrılışından 12 yıl sonra yurda dönmüş, Edirne'ye yerleşerek kendini sanat eğitimine adanmıştır. Bütün gücünü ve gayretini Türk Tarihinin Zafer ve kahramanlarını betimlemeye ayırmıştır. Seçtiği resim dalı en zor, en kahırlı ve her sanatçının başaramayacağı türden bir daldır. Türk tarihinin kara günlerinden biri olan Edirne'nin işgalinde süngülenerek şehit edilmiş, eserleri de Bulgar vandalistlerce yağma olunmuştur. Bu trajik yaşamına rağmen sanatı üzerinde, ciddi sanat analizleri yapılmamış, hakkında bir renkli katalog dahi düzenlenmemiştir. Sanatının yeterince irdelenmeyişi en büyük etken, kişiliğine ve yaşamına duyulan saygı olmalıdır.

Sanatına gelince :

Savaş resimleri çok önemli akademik eğitimi ve figüratif ifadeye üstünlüğü zorunlu kılar. Özellikle tarihsel savaş ve kahramanlık resimlerinde, insanı ve at anatomisini doğru, güçlü ifade yeteneği bir gereklilik olarak ortaya çıkar. Bizde akademik resim eğitimi olmayışından, rönesansın beşiği İtalya'yı eğitim için seçmesi Şehit Hasan Rıza açısından isabetli olmuştur. İtalya sanatı daima biçimci, klasik ve rönesans geleneğine bağlı kalmıştır.

Şehit Hasan Rıza için Fausto Zonaro etkisi ima edilse de ikisinin dünyası tamamen farklıdır.

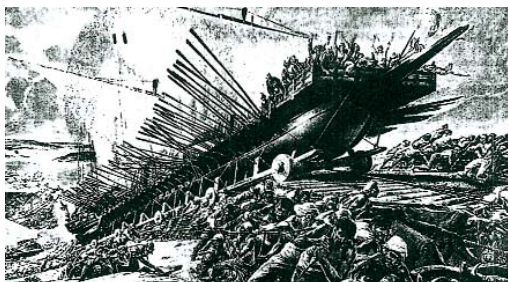

Res: 1; Fatih ve ordusunun Edirne'den İstanbul'a yürüyüşü İst. Deniz Müzesi yağlıboya 181x52cm.

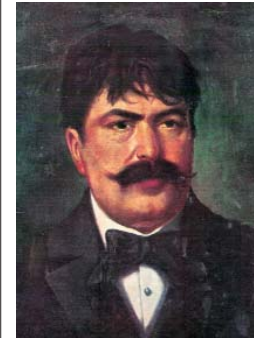
dır. Hasan Rıza içten ve duygulu, konunun önemini, olay yönünü hep öne çıkarır. Bir başka deyişle, Şehit Hasan Rıza'nın resimlerinde, içtenlik, doluluk ve büyüleyici bir atmosfer vardır. Zonaro' da ise salt folklorik bir seyir, temaşa kurgusu ve yapmacıklığı öne çıkar. Bir sanat yapıtındaki temel olgu içeselliğindeki duyarlılık ve taşıdığı bilinçtir. Şehit Hasan Rıza hem kurgusal düzen, hem de coşkusal atmosfer açısından, biçim ve form eksikliğine karşın, son derece yetkin ve plastikitesi yüksek bir Türk sanatçısıdır.

B) GEMİLERİN KARADAN YÜRÜTÜLMESİ (Res: 3)

İstanbul Deniz Müzesi'nde sadece renksiz bir fotoğrafı bulunan, sanatçısı ve yapılaş tarihi bilinmeyen bu resim Fetihe dair en önemli resimlerden biridir. Yine Deniz Müzesinde teşhirde bulunan bir Osmanlı kadirgasına bakılarak yapıldığı izlenimini vermektedir. Bu resimde, Fatih, şehir, surlar veya bir başka İstanbul'a ilişkin belirtiler görmek olanaksızdır. Sadece gemileri karadan yürüten büyük Sultan'ın, bu dahice uygulamasını bilenlere bu resim çok şey anlatır. İnsan azmi, insan gayreti ve olayın zorluğu tümüyle resimde yaşanır. Çağrışımları değil, duyguları uyandıran bir resimdir. Diyagonal bir kütle ve onun dinamikliğine katılan ritmik elemanlar, kişileri silip olayın büyüklüğünü ve gücünü seyircinin üzerine adeta taşımaktadır.

Res: 3; Gemilerin karadan yürütülmesi.

Res: 2; (Otoportre) Ressam Şehit Hasan Rıza (1858-1913) (Resam Şehit Hasan Rıza, Hayatı ve Resimleri, Süheyl Ünver, MEB. Yayını)

Res: 4; Arapların İstanbul'u kuşatması (İstanbul İTO yayını)

Kısacası bu resim biraz büyütülürse, izleyenleri de içine alarak, Fethin coşkusuna ve tarihin akışına onları da dahil edecektir.

Biçimsellik yerine coşku, birey yerine olay öne çıkarılarak; resmin organik bütününde, taşkın bir ruh halinin duyarlı ve duygulu plastiklikle yapıta dönüşmüşlüğü görürüz.

C) ARAPLARIN

İSTANBUL' U KUŞATMASI (Res: 4)

Arap ordusunun İstanbul' u kuşatmasını betimleyen bu minyatür, Eyüp Sultan için özel önem ve anlam taşımaktadır. (İstanbul'un Fethi konulu, herhangi bir Türk minyatürüne bugüne kadar rastlanmamıştır.) Bu resme bakışımızda ister istemez Eyüb-el Ensarı düşünürüz. Arap askerleri giyim kuşamlarından, Bizanslılar ise savunma konumlarından dolayı kolaylıkla okunabilmektedir. Yalın, anlaşılır bir dille; betim yerine anlatımı, olayı hikaye etmeyi, öne çıkaran resim anlayışıyla karşı karşıyayız. Bu, minyatürlerin temel mantığı demektir. Ritmik bir eleman kümelenmesinden doğan, lirik ve mistik bir yüzey kurgusuna ulaşılmaktadır. İspanya elyazmalarında benzeri örneklere sıkça rastlanmaktadır.

D) İSTANBUL'UN HAÇLILARCA ALINIŞI (Res: 5)

DOMENİCO TINTORETTO

(Venedik, 1560-1635)

Res: 5; İstanbul'un Haçlılarca alınışı (İstanbul. İTO yayını)

İstanbul'un haçlılarca alınışı Venedik Dukalar Sarayındandır. Bu sanatçı Venedikli büyük ressam Tintoretto'nun oğludur. Baba Tintoretto rönesans resim sanatının özgün bir temsilcisidir. Farklılığıyla özgündür. Klasik resim ustalarına hiç de benzemez. O'nun resimlerinde konu ve konudan doğan olay ve oluş önemlidir. Figürlerdeki biçimsel yetkinlik ve öncelik, olay içinde be-

lirsizleşerek bir anlatım ögesi haline gelir. Oğul Tintoretto'nun bu resimde ise, olay ve olayın büyüleyici etkisi kaybolmuştur. Algımız tek tek insan figürleri üzerinde dolaşarak, olayın atmosferinden bizi uzaklaştırıyor. Mekan tasarımı da, figürleri öne çıkarmak amacıyla bir araç haline getirilmiş bulunuyor. İnsanı ölçü alan ve insan vücudunu idealleştirerek sanatın odağına koyan klasik rönesans anlayışının tüm özelliklerini bu resim de görmek mümkündür.

E) FATİH SULTAN MEHMET'İN İSTANBUL'A GİRİŞİ (Res: 6)

FAUSTO ZONARO

(İtalyan Ressam, 1854-1929)

97 x 72,5 cm. boyutlarındaki bu yağlıboya tablo Dolmabahçe Sarayındadır. Kayıtlar, Fatih'in Edirnekabısı'ndan İstanbul'a girişini betimlediğini belirtmektedir. F. Zonaro imzası ve 1903 tarihi tuvalde sol alt köşede okunmaktadır.

Fatih beyaz atı üzerinde ve iki yanındaki sancağın arasında maiyetiyle bir kemerli kapıdan İstanbul'a girmektedir. Önde ölü Bizanslı asker görüntüleri yer almaktadır. Sancaklar-

Res: 6; Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'a girişi (F. Zonaro)

dan birinde Kelime-i Tevhid, diğerinde ise İstanbul'un Fethini muştulayan Hadis-î Şerif yazılıdır. Fatih'in duruşu ve tavrı kararlılığının; öndeki ölümler ise fethin ne çetin bir savaştan sonra gerçekleştiğinin kanıtı gibidir. Kemerli kapı ise, şehri simgelemekle kalmaz, olayın algılanmasını kolaylaştırmak için nitelenebilir fon etkisi işlevi de görür.

Bu konu çok işlenmiş, özellikle Şehit Hasan Rıza bu kompozisyonu tekrarlar dört resim gerçekleştirmiştir. Bu düzenleme örneklerini, geleneksel savaş resimlerinde de görmekteyiz. Duyarlılık ve doluluk açısından, biçimsel eksikliklerine karşın, Şehit Hasan Rıza Zonaro'dan farklıdır. Zonaro'daki oryantalist anlayış ve duyuş, içtenlik yönüyle sanatını salt seyirlik bir betime ve yapmacılığa teslim eder. Bu tablo Zonaro'nun kompozisyon olarak, doluluk ve kurgu sağlamlığı yönüyle başarılı sayılacak bir eserdir.

'Resam-ı Hazret-i Şehriyari' ünvanlı Fausto Zonaro Türk Milli konularını resimlemekle kalmamış, Yunanistan ve İtalya Krallık Saraylarına da sipariş tablolar yapmıştır.

F) OTAĞDAN HİPODRUMA (Res: 7) HAYRİ ÇİZEL

(Edirne-1891-13.EKİM.1950)

Hayri Çizel büyük sanatçı Şehit Hasan Rıza'nın Edirne'de öğrencisi olmuştur. Daha sonra Güzel Sanatlar Akademisinden diploma almış, Almanya'da da sanatını geliştirme fırsatı bulmuştur. Hayatında en çok emek verdiği iş İstanbul'un Fethinin resimle betimlenmesidir. Yıllarca Fethin 500. yılı için uğraşmış, didinmiş, olayların geçtiği mekanlarda doğrudan krokiler, eskizler, poşatlar çizmiş, bunlardan hareketle önemli fetih tabloları oluşturmuştur. Ne yazık ki ömrü Fethin 500. yılını görmeye yetmemiş, vefatından sonra, 1953 yılında, Teknik Üniversite'de, Şehit Hasan Rıza da yanına dahil edilerek adına bir sergi düzenlenmiştir. Yapıtlarının tamamına yakını Türk Tarihi ve Türk Zaferlerini anlatan konulardan oluşturmuştur. İstanbul'un fethine dair resimleri şunlardır: Hisarı Dikerken, Otağdan Hipodruma, Koman Aslanlarım, Şahlanan Azim'dir.

Hayri Çizel'in Sanatı, konularını anlatmaya ve ifadeye yetecek şekilde gelişmiştir.

Res: 7; Otağdan hipodruma (Hayri Çizel eseri)

Savaş resimleri, akademik anlayışla, figüratif gerçekçiliği ve dinamizmi sağlayacak, renksel kontrastları zorunlu kılar. Hayri Çizel'de de tutum aynıdır. Güney biçimciliği ile Türk coşkusu birlikte görülmektedir. Akademik resim geleneğinin olmayışından doğan figüratif ifade tıkanıklığı da sezilebilmektedir. Bütünün de resimleri, içten, duyarlı, coşkulu, renk kontrastlarına dayanan dinamik bir atmosferi yansıtmaktadır.

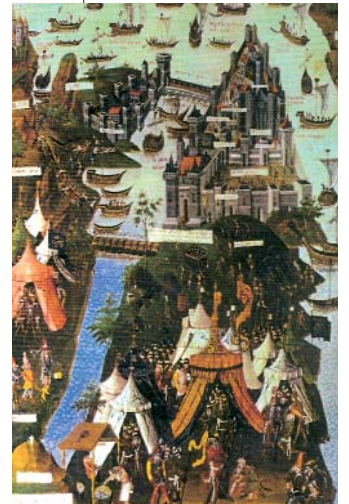
G) KUŞATMAYA DAİR FRANSIZ MİNYATÜRÜ (Res: 8)

1455 tarihli bir Fransız minyatürü, Osmanlıların İstanbul'u kuşatmasını betimliyor. Henüz rönesans resminin etkisini görmüyoruz. Perspektif ve mekan anlayışı kendi mantığına ve geleneğine göre çözümlenmiş. Dikey ve krokiyel düzenleme konuyu anlatılır, anlatılır, açıklanır kılıyor.

Karadan yürütülen gemileri, halic üzerindeki zincir ve köprüleri, denizden yapılan ablukayı ayrıntılarıyla görüyoruz. Osmanlı ordugah çadırlarını ve askerlerini gündelik sıradan bir etkinlik içinde seyrediyoruz. Savaş dinamikliği ve kargaşasından belirtiler dahi yok. Asker figürleri, asker betimleri, ortaçağın hristiyan skolastiğindeki şeytan imgesiyle örtüşüyor. Sivri ve çatal sakallar, sivri ve kalkık burunlu çizmeler, renk renk giysiler, ince uzun ve zayıf bedenler tümüyle şeytanı betimler gibidir.

Ben bu resim için NİCOLO BARBARO'nun⁽¹⁾ sövgülerinin görselleştirilmiş şeklidir diyebilirim.

Res: 8; Kuşatmaya dair Fransız minyatürü

(1) Kostantiniye Muhasarasi Ruznamesi (Venedik Asilzadesi) İst. Fetih Cem. Yayını
 (2) Fatih Sultan Mehmet Han Hazretlerinin devrine ait tarihi vesikalar, V. Mirmiroğu
 (3) Constantinople Philip Mansel

FATİH SULTAN MEHMET İLE PATRİK GENNADİOS (Res: 9)

Bu resmin Gentile Bellini'ye ait olduğunu yazan kaynak olduğu gibi⁽²⁾, Girolama Galazzi da Santacroce (1500-1550)'ye bağlayan kaynak da var⁽³⁾.

Bu kaynaklarda patriğin ismi de hep tartışma konusu ediliyor. Fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet, patriklik esasını ve fermanını kendi atadığı rahibe törenle teslim etmiştir. Resim bu olayı konu etmektedir. Resim yapı olarak klasik rönesans resim anlayışına da tümüyle uygundur. Özellikle kompozisyon düzeni, mekan anlayışı ve perspektif yapısı buna kanıt gösterilebilir. Sonsuz, sınırsız bir görüntü önünde, figürler büyüterek öne çıkarılmaktadır. Usul, yapay bir mekanda, mimari kaynaklı tasarım özelliğine bağlı kalınarak kompozisyon düzenlenmiştir.

Fatih imgesi, duruş, hareket, jest olarak; gücü, onuru, zaferi ve egemeliği etkili bir biçimde temsil etmektedir. Klasik orta çağ şövalye kıyafeti dahi, O'nun Türk kimliğini örtmiyor. Fatih Sultan Mehmet düşmanlarını sadece tarih sahnesinde köşeye sıkıştırmakla kalmıyor, onları resim tuvalinde de köşeye sıkıştırıyor.

Bu eseri Fatih portrelerinden bildiğimiz Bellini'nin bir resmi olarak kabul etmek oldukça zordur. Bellini'nin bilinen Fatih portre ve madalyonlarıyla örtüşür yanı da kanımca yoktur.

İSTANBUL'UN FETHİNE DAİR BİR GRAVÜR (Res: 10)

Yabancı bir sanatçının eseri olduğu sezilen bu baskı resim, Batılıların bilinen Türk imgesini somutlaştırmış, tematik olarak konumuza uygun düşen bir örnektir. İstanbul'u ve yapılarını ancak başkalarından duyarak öğrenmiş birinin yapacağı bir kent tasviri söz konusudur. Ritmik, Sinematografik bir olaylar düzeni ve anlatım şekli büyük kalabalık ve kargaşayı bizlere etkili olarak sunmaktadır. Yabancıların kendi anlayış ve inanışları doğrultusunda Fatih'in gücü karşısındaki yenilgileri, abartılı olarak acımasız bir kırım şeklinde takdim olunmaktadır. Biçimler katı bütünlüğü olan, aşırı modleye dayalı, hareket ve plan karşıtılarıyla durudurulmuş bir anı temsil etmektedir. Bu türden yapıtlar, genelde yazılı metinlerdeki ifadeye güç katmak, anlam ve algı olanaklarını arttırmak için batı dünyasında çokca kullanılmışlardır.

HAÇLILARIN İSTANBUL'A GİRİŞİ (Res: 11)

EUGÈNE DELACROIX: (Fransız Ressam, 1798-1863)

Bu yapıt sanatçının olgunluk dönemine ait bir başyapıttır. 1840 tarihli bu tablonun arka planında resmedilen yer ise Cezayir Limanıdır. Delacroix romantizmin öncüsüdür. Oryantalist eğilimleri de hep öne çıkar.

Katı biçimciliğe bağlı, klasik resim anlayışından; duyarlı, coşkulu, büyüleyici renk tınısına sahip, resim anlayışına geçişi o sağlamıştır. Özellikle bu resimde, doğunun gizemli çekiciliği, renklerin büyüleyici gücü ve anlatımın önemi, öne çıkmaktadır. Resimde mekan olarak olayı öne çıkaran, bir sahne anlayışı kurgulanmıştır. Olayın arkasının devamı sezilse de, her şey ön planda olup bitmektedir. Figürler dinamik ve yaşam dolu, ifadeler güçlü, kargaşa ve telaşa rağmen resimde bir içsel dinginlik de söz konusudur. Seyircinin hayal ve çağrışımlarıyla tamamlamasına elverişli bir konu ve anlatım tekniği bu yapıtın ana özelliğidir. Önemli ve öncü bir sanatçının tematik olarak bize uzak da olsa, bu eseri İstanbul adına sevindiricidir.

Res: 9; Fatih Sultan Mehmet ile Patrik Gennadios

Resim 10; İstanbul'un fethine dair bir gravür (The Mind Alive Encyclopedia Early Civilization)

Resim 11; Haçlıların İstanbul'a girişi (The Mind Alive Encyclopedia Early Civilization)

FATİH'İN YILANLI SÜTUNA KARGI FIRLATMASI (Res: 12)

(Hünername'den Minyatür)

Padişah portreleri açısından Türkler diğer islâm ülkelerinden çok farklıdır. Osmanlı Sultanlarını betimleyen oldukça değişik anlayışlarda portreler mevcuttur. Fatih'in de sanatsal değeri yüksek portreleri yapılmıştır. Buna karşın İstanbul'un fethini anlatan bir Türk minyatürüne bugüne kadar rastlanmamıştır. Bu açıdan bakılınca Hünername'den alınan bu resim özel bir öneme sahiptir.

Minyatür anlayışında; iki boyutlu üç boyutluluğun uyumsuzluğundan doğan bir gerilim söz konusu değildir. Temel mantık yüzey etkisine uygun biçim ve kurgunun, doğal gerçeklikten uzaklaşıp, resim gerçeğine teslim olmasıdır. Minyatürün yapay uzay ve mekanı yoktur. Kurgu ve düzenleme zeminin yüzeyliliğinde, dikey eksenli ve halı resim espirisinde gerçekleştirilir. Bu nitelermimizin çoğu incelendiğimiz resim açısından geçerlidir.

Fatih'in eylemini değişik evreleriyle aynı yüzeyde kurgulayarak bir olay ve oluşu etkili biçimde okunur ve izlenir kılmak isteği eşzamanlılık (Simultan) düşüncesini bu resme egemen kılıyor. Fatih figürü değişik hareket ve duruşlarla, olayın akışını bizlere derinden duyumsatıyor. Diğer figürler ve öğeler esas olayı öne çıkararak, onun anlaşılmasını kolaylaştıran bir düzen içindeler. Fatih adeta bu minyatürde yüzeyi dolaşarak, tarihsel rolünü ve büyüklüğünü tekrardan bizlere sunuyor.

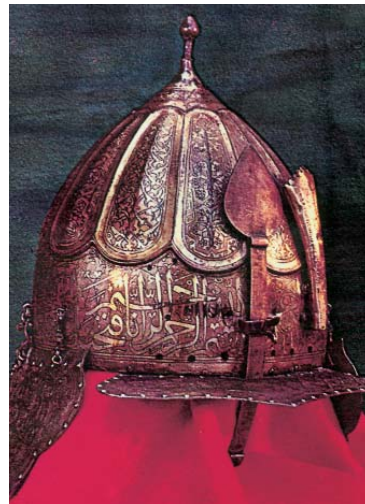

Resim 12; Fatih Sultan Mehmet'in Yılanlı Sütuna kargı fırlatması, detay (Hünername'den)

Hiyerarşik düzenin ve ağırbaşlılığın gözlemediği bu resim Türk Minyatürünün en çarpıcı örneklerinden biridir. Plâstik değerler açısından bu resmin doğru analizi de, çağdaş resmimizin açmaz ve çıkmazlarına çözüm ışığı sunabilir.

KAYNAKLAR

- 1) Avrupa Resminde Gerçek Duygusu
M. Ş. İpşiroğlu S. Eyüboğlu
- 2) Oryantalizm ve Türkiye Sema Germaner Zeynep İnankur
- 3) Ressam Şehit Hasan Rıza Hayatı ve Resimleri
Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver
- 4) Fatih Sultan Mehmet Han Hazretlerinin devrine ait tarihi vesikalar
V. Mirmiroğlu
- 5) Fatih Sultan Mehmet
(İst. Fethinin 500. yılı münasebetiyle)
Ressam Hayri Çizel'in Hayatı ve Eserleri
- 6) The Mind Alive Encyclopedia
Early Civilization
- 7) İstanbul
İstanbul Ticaret Odası (İ.T.O) Eylül 1997

Resim 13; Romanya'da Suçevita Kadınlar Manastırı'nın giriş kapısının yan duvarındaki fresk:Türklerin İstanbul'u alışı (Sanatsal Mozaik Dergisi Sayı:1'den alınmıştır.

Resim 14; FATİH'İN MIĞFERİ

T. C. Genelkurmay, Harp Tarihi Başkanlığı, Askeri Müze Müdürlüğü'nün 'Askeri Müze' isimli broşüründe bu miğfere ilişkin şu bilgiler yer almaktadır :

XV. Yüzyıl. Müze kayıtlarına göre II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet) e aittir. Bakırdan yapılmış olup üzeri tamamen altından yaldızla kaplanmıştır. Burun siperliği ve sorguç yuvası hariç miğferde süsüz ve yazısız en ufak bir yer bırakılmamıştır.

Ağız çevresi zemininde, kıvrık dallar ve nebatî motifler içerisinde gayet güzel bir süslü yazı ile besmele ve 'İnnâfethalmaleke' ayeti yazılmıştır. Alın siperliğinde 'Ya Fettah' , kulaklık parçalarında ise 'Ya Rafi' yazıları vardır.